

Тыва Республиканың экономиказын демонополизаастаарының болгаш рыноктарга конкуренцияны хөгжүдеринин күрүне ПРОГРАММАЗЫ (КОЛ УГЛАНЫШКЫННАР БОЛГАШ БИРГИ ЭЭЛЧЕГДЕ ХЕМЧЕГЛЕР)

(Улашчызы. Эгеви № 177 «Шында».)

Боттандырар хемчеглер	күүседир	хуусаа	күүсекчилер
Кол поменклатурага когарал чедирбейн, бүгү бараан-вы садарын республикада моён барааннарны чол-рээр	1994-95		ТР-нің Садыг болгаш чол-пун амыдырал хандырылга комитети
барааннарны моёну-биле садарының чаа рынок структураларын тургузарына идиин бээр (ол чаа структуралары — садат бакчылары, бичкек менен садыг баазалары, аг бұдүрүгелериниң эки тура каттыжышкынылары гап оон-даа өскө).	доктаамал чорудар		РФ-тин МПКК-ның Тыва девискээр эргеледи, ТР-нің Даштыкы экономиктиг болгаш делехарылаастаарының ламызы, садыг болгаш АХ комитети, хоорай, кожууннар чагыргалары

X. 2. АМЫДЫРАЛГА АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРЕ-НИИҢ РЫНОГУГА ДЕМОНОПОЛИЗАЦИЯНЫ ЧОРУДАР БОЛГАШ КОНКУРЕНЦИЯНЫ ХӨГЖҮДЕР ПРОГРАММАНЫҢ КОЛ УГЛАНЫШКЫННАРЫ

Амыдыралга ачы-дуза чедире — тергилдешкини кылдыр алап болур.

2. Колдө чедиреде амыдырал хандырылгазының бұдүрүгелерин тардып дүжүргөт.

3. Ачы-дуза чедирелгези оң хевирлерди кызырдып, оларның бұдүрүгелериниң моёну-биле садарының саарылга бұдүрүгелерин тургузуу эгеледи. Ачы-дуза чедирелгези төдөш телевидениң хемчеглери (тарифтери) үргүдү өзүп турар, ол тарифтер күрүне бұдүрүгелеринге бо-дарага, хуу бұдүрүгелерде дыкка дүргөн темп-биле өзүп турар.

4. Амыдырал хандырылгазының адырында хуу азы чаа тургустууга өчүндүк экономиктиг ажыктым ча-выс, ооң кол чыдагааны — артык бекеттериниң моёну-биле тергилдешки бұдүрүгелери-биле азы мафиялыг харылдаштыктык структу-ралар-биле, а ол ышкаш кү-рүнеиң моёну садымың мо-нополизаастаттыг бұдү-рүгелери-биле албадатыр-ган «харылаада», тодаргай-лаарга, тергилдешки бұдү-рүгелер амыдырал ханды-рылгазының бичкек чаа бұдүрүгелериниң хөгжү-рүгө орутуу бербей турар.

5. Даштыкы алааннажык-чылар (конкуренттер) амы-дырал хандырылгазының адырында киришпей турар

Боттандырар хемчеглер	күүседир	хуусаа	күүсекчилер
Демонополизаастаар талазы-биле:	1994-1995 ч. ч.		хоорайлар, кожууннар чагыргалары
амыдырал хандырылгазының бұдүрүгелеринге болгаш чедирелгези кылдыр турар кижилерге чешпөөр (дезорганизаация) тыштарының системазын ажылдап кы-ртып шөгүлдөп алыр, эргелеп башкарылга органдарының баш бұдүрүгелериниң деңге көрдүнгөн хүлээлгелериниң талазын көрүлгө чараларын баш бурунгаар айтыр.	1994-1995 ч. ч.		Тыва Республиканың эт-хөреңги күрүмү
амыдыралга ачы-дуза чедирелгези бұдүрүгелериниң бирги төдөш инвестициялыг конкурстарга хуужуларын улам-аар, мында амыдырал адыры хевээр артырларының не-дизин шыгырыларды	доктаамал күүседир		хоорай, кожуун чагыргалары, ТР-нің Күрүндүг инспекциясы
эпшөөр (лицензия) болгаш бұдүрүгелериниң чокка-дуза чедирелгези ийи-бүрү хевирлерин кылдып ту-кижкелериниң ажыл-чорудулгазын херектелчилерин едерин камгалаар сорулга-биле шийитирилгэ конкурсдар	квартал бүрүзүлде		садыг, АХ талазы-биле ко-митет, ТР-нің Экономика ламызы, хоорай, кожуун чагыргалары
Конкуреницияны хөгжүдөр талазы-биле			
ипат укук-дузалыг ачы-дуза чедирелгезиниң ры-нок өөренип көөр	1994 ч. IV кв.		садыг, АХ комитет, ТР-нің Улетпүрүкчар ламызы, ТР-нің эт-хөр. күрүмү, хоорай, кожуун чагыргалары

амыдырал хандырылгазының биче бұдүрүгелериниң ийги нөдөө чедирге тус чер бюджеттериниң күсөл-дө ажыктым кылдыр ажыдаарыга байдалдарын тур-дур.

амыдыралга ачы-дуза чедирелгезиниң улук хевирлериниң ийи-бүрү акционер ийигилелерин хоорайга болгаш кол-пунга тургузар, оларның сорулгазын артык неке-тиг бичкек менен-биле садары, бұдүрүгелерин ий-бирит бекеткеги, магылаалды хандырылгазын ий-бирит шийитирлээр, кадрларын мергежили бери.

X. 3. ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ИШТҮРҮНГЕ ДЕМОНОПОЛИЗАЦИЯНЫҢ БОЛГАШ КОНКУРЕНЦИЯНЫ ХӨГЖҮДЕРИНИҢ КОЛ УГЛАНЫШКЫННАРЫ

Иштүрүп айтырын үндөзилээр болгаш ооң байда-г анализтээр

Тыва Республиканың улутпүрү бұдүрүгелерин дараа-да байдалдар тодаргайлап турар; бұдүрүгелер кол-трациязының деңгел хемчөөлү кошкак бир бұдүрүгел-де ажылдакчыларын сапы ортумак биле 100-тен 300-гү кижи болуп турар. Бұдүрүгелериниң хей ирүүзү-нүл болгаш Ак Довурак хоорайларга турар турар. Мын баазарларын кылдыр, ачы-чөк болгаш болбаазарларын ыраалар адырлардан, одалга-энергетиктиг комплексти-гаш тудуг материалдарының бұдүрүгелеринден үлет-тургустунган.

Тыва Республиканың улутпүрүгө демонополизация болгаш конкуренцияны хөгжүдөр талазы-биле программа хемчеглер	күүседир	хуусаа	күүсекчилер
Демонополизация талазы-биле:	1994 ч. III кв.		ТР-нің Экономика ламызы
демонополизацияны айтырларынның талазы-биле эксперт-тин элээн каш бөлүктөрүн тургузар	1995 ч. I кв.		ТР-нің Экономика ламы-зы, эксперттер бөлүү
онополист бұдүрүгелериниң ажыл-чорудулгазының дизи кылдыр, оларны демонополизаастаарының үркүк-тү болгаш ажыл-чорудулгазын моон сойтаар арга-чүчүк биле тодаргайлап көөр	1994 ч. IV кв.		ТР-нің Экономика ламы-зы, эксперттер бөлүү
Конкуреницияны хөгжүдөр талазы-биле:			
арааннарны, а ол ышкаш хостуг бұдүрүгелер күчүдөш хевирлеринге, бөлүктөрине болгаш механизацияла-га хамаарыштыр төдөш шылаар аргалыг амгы болгаш иш соңгаары херектелдиң анализин кылдыр	1994 ч. IV кв.		ТР-нің улут. энерг. транс. харылаа ламызы, ТР-нің Көдөө ая ламызы, ТР-нің АККОР, ТР-нің Эт-хөр. күрүмү, хоорай, кожууннар чагыргалары
рат (фермер) ажыл-агыйларга херектелгө механизацияла-г чексек херекселерин болгаш дерлигерин бар бұдү-дгө күчүлгө бекеткелериниң адаккы программазын адыр кылдыр	1994 ч. IV кв.		ТР-нің Э.к. ламызы, Ул. эи. тр. харылаа ламызы, ТР-нің Саң ламызы
өтөсөттегө заводун, машина тудуунун заводун, күлериң катар тургузар азы агылдаар талазы-биле хем-дерини ажылдап кылдыр	1994 ч. IV кв.		ТР-нің Э.к. ламызы, Ул. эи. тр. харылаа ламызы, ТР-нің Саң ламызы
Инополисттерин биле демей продукцияны бұдүрүп үн-дүп турар болгаш күрүневи өвөс секторун ажыл-чорудулгазының деңгелдериниң анализин кы-р	1995 ч. I кв.		ТР-нің экономика ламы-зы, эксперттер бөлүү
ТУ-нүц болгаш ТБУ-нүц алааннажыр аргалыг продук-цияны девискээрге арбылдар өккөл кирер талазы-биле чедирелгези системазын сүмелдөө	1995 ч. I кв.		ТР-нің Экономика ламы-зы, эксперттер бөлүү
Инополист бұдүрүгелериниң үндүрүп турар бараанна-гы, продукциязынга демей барааннарны, продукцияны үрүрүн организастаарыга шыдаалг бұдүрүгелер-капитал салгычларын кириштериниң чүрүмү-нүгаш хевирлерин тодаргайлаар			

X. 4. ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ОДАЛГА ЭНЕРГЕТИКА КОМПЛЕКЗИНИҢ БУДҮРҮГЕЛЕРИНИҢ ДЕМОНОПОЛИЗА-СТААРЫНЫҢ КОЛ УГЛАНЫШКЫННАРЫ

Республикада одалга энергетиктиг комплексти демоно-полизаастаар талазы биле дараазында хемчеглер көрдүнгөн:

1. Республиканың улус ажыл-агыйында монополистти-дизин шөгүлдөп талазы биле хемчеглер, оон иштинде: — электроэнергияны болгаш чыдаалда энергиянының рифтери барымдаа чокка өстүрелди болгаш хей кончаа-рып болдурбас сорулга биле оларын тарифтерин таа-штырары, а ол ышкаш энергия агылдаар өскө бұдү-рүгелериниң продукциязының болгаш ачы-дуза чедирел-гезиниң бот-үзөшүн чыгарар аүдүлгө билдүрбас;

— кол чыдаалда бээр төдөштерин амызын чигелер бол-ди алааннажылаан (конкуреницияны) тургузар сорулга-да арга бар чедирде мемеле чыдаалда төдөштеринде чыдаалда хандырылгазының системазын — электро-чүчүлгө биле системазын шийтээди алыр;

— чыдаалда энергияны бұдүрүгелериниң бот-үзөшүн са-ларындык экспертизалык кылдырын системазын орга-низаастаар, ол экспертиза түндөштерин ТР-нің Экономика ламызының чыныда өртектөр талазы биле эргелеге лу-тургүр.

2. Конкуреницияны тургузар талазы биле хемчеглер: — республиканың бичкек хемчеглери, ылангыя көдөш-чедирде болгаш чедирге берге кожууннарда хемчегге биле ТЭС-терин тудуп тургузар;

— электри биле хандырылгазын мемеле үвер төстөр-иң иштинде тараачын ажыл-агыйларга хат, суг биле агылдаар установкаалары ажыдаары шийтээди алы-рын өөренип болгаш ишеп көөр;

— «Тыва коммунальонун» СБ-зын дең ийи бот-түс-көдөш бұдүрүгелер кылдыр чарар арганы өөренип көөр.

Тываның электри четкилерин, Кызыл ТЭЦ-зы, «Тыва коммунальонун» СБ-зын кириштербишаан, бодууну составына республиканың энергетиказын каттыштырып болгү, дең ламыны азы акционер ийигилелде моон сойтаар-чүргүзүп болур арганы өөренип көөр.

Тыва Республиканың одалга-энергетиктиг комплекзин	демонаполизаастаар хемчеглериниң ПЛАНЫ		
Хемчеглер	күүседир	хуусаа	күүсекчилер
1. Демонополизаастаар талазы-биле:	1994 ч. IV кв.		ТР-нің Ул. эи. тр. харыла-а ламызы, ТР-нің эт-хө-реңги күрүмү
Чер-чериниң өнергетиктиг бұдүрүгелериниң акционер бол-дурары:	1995 ч.		ТР-нің Эт-хөреңги күрү-мү, ТР-нің улутпүр. энер-гетика, транспорт, харылаа ламызы
— Кызылдың ТЭЦ-зи;			
— Тываның электри четкилери.			
«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезин бот-тускайлаң 3 бұдү-рүгелер кылдыр чарары:			
— «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезин;			
— «Чадаана» хөмүр-даш разрезин;			
— «Дус-Дат» дус разрезин.			
2. Конкуреницияны хөгжүдөр талазы-биле:	1995-1996 ч. ч.		Бичкек ТЭС-тер ламызы
Бичкек электростанцияларын тудар талазы-биле АО-ну тургузар	1995-2000 ч. ч.		Бичкек ТЭС-тер ламызы
Тываның биче хемчеглери бичкек ТЭС-терин тудуп тургузар	1995 ч.		ТР-нің Эт-хөр. күрүмү, ТР-нің ул. эи. тр. харылаа ла-мызы
«Тыва нефтьпродуктулар» күрүне бұдүрүгелериниң алааннажыр структураларын тургузар			

X. 5. ТРАНСПОРТ-ОРУК КОМПЛЕКЗИНИҢ ДЕМОНОПОЛИЗАЦИЯНЫҢ БОЛГАШ КОНКУРЕНЦИЯНЫ ХӨГЖҮДЕРИНИҢ КОЛ УГЛАНЫШКЫННАРЫ

Транспорт-орук комплекзин демонополизаастаар чору-дугага ийи үе-чада көрдүнгөн турар:

1. Адырда структуралары өдө тургузар болгаш хуужулу-ганы чорудары, демонополизацияны методологтуг, орга-низаастаар-хоойду баазаны, транспорт болгаш орук ажыл-агыйны хөгжүдөрүниң республика программазының хоойдулууга болгаш нормативтиг хандырылгазын ажылдап кылдыр база бадылаары, ачы-дуза чедирер ры-нокту шийткен көөр.

2. Адырда күрүне таарыштырылгазын болгаш алаан-нажылыг структураларын деткирер механизмин боттандырар.

Комплексти демонополизаастаар талазы-биле ажыдар-нын кол угланышкыны:

1. Күрүнеден анылаарының аргазы-биле монополистти-г ажыл-чорудулганы кызыгаарларына байдалдарын тургу-зуу тускайлаары:

— күрүне бұдүрүгелерин хуужуларын аргазы-биле оларын санын кызыгары;

— адырда акционер ийигилелериниң акцияларын күрүне пакелин чоорту өзөөлдерин дамчытыр күрүне-ден таарыштырылганы кошпадыр;

— транспорт болгаш орук ажыл-агыйында ажыл-чору-дугага чешпөөр (лицензия) тыштарының системазын тургузары;

— ажылдарын болгаш ачы-дуза чедирелгезин күсөди-ринге чагылар бээриниң алааннажылыг системазын сайырадыр болгаш организаастаар-хоойду-биле бичкек-лаары.

2. Транспорт болгаш орук ажыл-агыйының талазы биле алааннажылыг чедирелгези структураларын тургу-суварына байдалдарын хандырары:

«Транспорт» адырына демонополизация талазы-биле болгаш конкуренцияны хөгжүдөрүн программазыг хем-чеглериниң ПЛАНЫ

Хемчеглер	күүседир	хуусаа	күүсекчилер
1. Демонополизация талазы-биле:	1994-1995 ч. ч.		ТР-нің Ул. эи. тр. харыла-а ламызы, ТР-нің Эт-хөр. күрүмү, РФ-тин МПКК-ның деп. эргеледи.
Чүчк сөөртүр авто-транспортту хуужуларын дооскап сөөлдө транспорттун ачы-дуза чедирер рыногунун бай-далын анализтеп көөр	1994 ч.		ТР-нің Экономика ламы-зын өртектөр эргеледи
Өртектөрүн хостуг байдалдарында өчүндү ийи-бүрү хевирлериниң транспорт биле чүчк сөөртүлгөсүнүн өр-төп анализтеп көөр болгаш өргежөк чүгүлгө сүмелерин аныккап кылдыр	1994 ч.		ТР-нің Ул. эи. тр. харыла-а ламызы, хоорай болгаш кожууннар чагыргалары
2. Конкуреницияны хөгжүдөр талазы-биле:	1994 ч.		ТР-нің Улутпүр. энерге-тика, транспорт болгаш харылаа ламызы
Транспорт ажылдап ачы-дузаан «Тыва-транс» ТР-нің чонга чедирелгези чедирелгезиниң конкуренцияны тургу-зар сорулга-биле ук ачы-дуза чедирелгезин «Тыва авто-трансхандырылга» бұдүрүгелени дамчытыр база орга-низаастаар	1994-1995 ч. ч.		ТР-нің Ул. эи. тр. харыла-а ламызы, хоорай болгаш кожууннар чагыргалары
Кожууннарда маршрут четкизи анализтеп болгаш чамдык маршрут оруктарына конкуренцияны тургузуу болгү дег арганы өөренип көөр	1994-1995 ч. ч.		ТР-нің Эт-хөр. күрүмү, ул. эи. тр. харылаа ламызы
Пассажир транспортунга болгаш ужал чуул биле да-жылдарына алааннажылыг структураларын четкизи хөгжүдөр	1995 ч. I кв.		ТР-нің ул. эи. тр. харылаа ламызы, ТР-нің Э.к. ламызы, РФ-нің Тыва ДА-зы, ТР-нің инвестициялар комитети
Инвестицияларын кириштерер болгаш автосөптөгө заводуну баазаныга транспорт аймаан септеп хандыра-рын организастаар талазы-биле хемчеглерин ажылдап кы-лдыр			

X. 6. ХАРЫЛЗАА КОМПЛЕКЗИНИҢ ДЕМОНОПОЛИЗАЦИЯНЫҢ БОЛГАШ КОНКУРЕНЦИЯНЫ ХӨГЖҮДЕРИНИҢ КОЛ УГЛАНЫШКЫННАРЫ

Бұдүрүгелер технология баазаны четкилиг тургузуу биле «Харылаа» деп ажыл-агый комплекзини одалга байдал чүдөт дөңө бот боттарында арганың хоюлаалыг харылаа четкилериниң бүгү комплекзини (то-даргайлаарга, кол ажыл-чорудулга талазы-биле бүгү адыр) харылааның ачы-дуза чедирер рыногына кол чегин ээлеп турарында, ук комплексе ачы-агыйында бұдүрү-субъективни өздөшкө. Ой-биле өргөштүр, комплекстиг ажыл-агыйны субъективтеринде (бұдүрүгелеринде) элээн каш ойнагып боттүг чүдүлөр бар:

— хей талазын ажыл-чорудулгаан бұдүрүгелер бол-бушаан, харылааның ачы-дуза чедирелгезиниң каш хевирлеринде киржиң турар;

— күрүнеден талазыдан таарыштырылганы хемчег-леринде таарыжың турар; чонга болгаш бюджет органи-зацияларына харылааның ачы-дуза чедирелгезиниң өр-тектөрүн, тарифтерин кызыгаарлап база таарыштырып турар;

— харылааның ачы-дуза чедирелгезиниң адырында кү-рүне өтөдү чок. Бичкек ачы-дуза чедирелгезин хер-регекселерин (чондуг бот-оруда чарылаалыг болгаш күрбөдкеттин акшааландырып турар бұдүрүгелерин) категорияларын аайы-биле ачы-дуза чедирелгезини аны-агы, мычанаш тус тус хевирлериниң бот-үзөшүн то-даргайлаар арганы чок болуп турар.

Мындай байдалдар турда, монополияга удур политиканы кол угланышкыны бааза: адының хөгжүдөсөттегө инвестицияларын моённари болгаш оларын хемчөөлүп улгатырары, ачы-дуза чедирер талазы биле алааннажылга

Харылаа комплекзинде демонополизация болгаш конкуренцияны хөгжүдөр хемчеглериниң ПЛАНЫ

Хемчеглер	күүседир	хуусаа	күүсекчилер
1. Демонополизация талазы-биле:	1995 ч.		ТР-нің Ул. эи. тр. харыла-а ламызы, ТР-нің Э.к. ламызы, РФ-тин МПКК-ның Тыва девискээр эргеледи
ачы-дуза чедирер болгаш ажыл-чорудулганы хевир-лериниң талазы биле бот-тускайлап ажылдаар субъекти-лер кылдыр «Росхарылааинформ» субъективтер кылдыр «Росхарылааинформ» ХКБ-ни анылаар	1994 ч. III кв.		ТР-нің Ул. эи. тр. харыла-а ламызы, ТР-нің Э.к. ламызы
Харылаа чексек хөректелери биле ачы-дуза чедирер аюктү өөренип көөр	1994 ч. IV кв.		ТР-нің Э.к. ламызы, РФ-тин МПКК-ның Тыва дев. эрг., ТР-нің Ул. эи. тр. харылаа ламызы
Харылаа субъективтериниң ажыл-чорудулганын кон-трольлаар болгаш таарыштырар механизмин тургузар.	1994 ч.		ТР-нің Э.к. ламызы, РФ-тин МПКК-ның Тыва эрг., ТР-нің Ул. эи. тр. харылаа ламызы
2. Конкуреницияны хөгжүдөр талазы-биле:	1994 ч.		ТР-нің Э.к. ламызы, РФ-тин МПКК-ның Тыва эрг., ТР-нің Ул. эи. тр. харылаа ламызы
Харылаа талазы биле ачы-дуза чедирер, алааннажы-галыг ажылдаар структураларын деткир хемчеглерин анык-кап кылдыр			

(Төнчүзү 3-кү аршыда).

Тыва Республиканың экономиказын демонополизаастаарының болгаш рыноктарга конкуренцияны хөгжүдериниң күрүне ПРОГРАММА АЗЫ (КОЛ УГЛАНЫШКЫННАР БОЛГАШ БИРГИ ЭЭЛЧЕГДЕ ХЕМЧЕГЛЕ

(Төмүр, Эгес 2-ги арывда).

Тыва Республикага информативал талазы-биле адамкы программаны ажылдап кылдыр. 1995 ч. I кв.

Харылзааның адааннажыгалыг ажылдар структуралары-биле өрге-тагырга болгаш өргөсөлүш башкарылда орталарының аразыга демнежип ажылдар дугайында Дүрүмү ажылдап кылдыр. 1995 ч.

Мелээ-тайылдыр ачы-дуза чедирер бүүдүрүлгелери тургузар. 1995 ч.

X. 7. ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ АГРОУЛЕТПҮР КОМПЛЕКСИНГЕ ДЕМОНОПОЛИЗАЦИЯНЫҢ БОЛГАШ КОНКУРЕНЦИЯНЫ ХӨГЖҮДЕРИНИҢ КОЛ УГЛАНЫШКЫННАРЫ

АУК-ке дендески өвөс хөгжүлгөсү шөгүлгөсү экономика реформа мурунда чедип алдынып турган, ыңчаарга көдө ажыл агының байдалы агычы үеде дыка баксыраан. Аңаа тылдаган болган толгаргай чүүдөр: бүүдүрүлгө-ажыл агы харылзааларының быдыг тургустуу эвеси, чөөли курдалыларының делер эгилер хуулуун жартааны, бюджет акша-хөргөңгөлериниң чедистөөсүн, күрүнеден акшаландырыяның шаарылыгы, бүүдүрүлгө аразына төлөжип чадаан өрө-шириниң өскөнү, агроулетпүр комплексиниң продукциязының адааннажыг шөгүлгөсү чогу. Агар адырга хамаарыптыр монополизм — тергилекчи чорук ам дээринеде аяк эртимеэ: болбаазырадып кылар бүүдүрүлгө, хөгжүлгө кооперация болгаш өскөлдө-да болуңду холушта барык бүгү салгыны, болбаазырадып кыларының улуг кезини мөөнөдө алдышаан рынокка өртөкти өскөлдө албаан турар. Көдө ажыл агы бүүдүрүлгө монополизм — тергилекчилерден дилерин ажурга таварышкан, я ол монополистер болуңду доттааткан чүрүмүн база албаан турар, оон түнөлдө көдө ажыл агы продукттары оларга салар өртөктерин дендески амга чедир келерге чавыс болган продукцияны сайгаргайыңдап кирген орутаны хуваарда, маңаылады бербей турар. Мындай байлалар турда бүүдүрүлгө монополизаастаар болгаш агроулетпүр комплексинге конкуренция бай-

далып тургузар төдөдө, дараазында сорулгалары шөгүлгөсү көрдүңүз турар:

1. Көдө ажыл агының бараан бүүдүрүлгөсүнө акцияларын контроль икедин тыягыпшаан, өдө чаартылганы (реформирование) болгаш хууудулганы дамчытыр бүүдүрүлгөсүн монополистик — тергилекчи ажыл-чорудугаа кызыгырадыр.
2. Монополистик бүүдүрүлгөсүн ортаанда структуралыг салбырлары аңгылаарыга өдө-хойду болган экономикайг байдалдары хандырар.
3. Болбаазырадып кылар болган агроулетпүр бүүдүрүлгөсүнүн ажылыңды кол угланышкыны өскөртүрүр.
4. Арат-тараачын ажыл-агыйлары хөгжүлгөсүн болган деткирип дамчытыр адааннажыг шылар бүүдүрүлгөсүн көүдөдөр.
5. Үүрмөктөн сайгарар фирма садының баазаны калбартыр, ачы-теми мөөңү-биле салар рыноктары тургузар.
6. Көдө ажыл агы болган улетпүр продукциязының өртөктерин дендештирер деткир.
7. Материал техникти курдалыларын күрүне хуваалдызын системасын кылар, ачы-дуза чедирериниң лияк системасын хөгжүлгөсү.

Тыва Республиканың көдө ажыл-агыйыга демонополизация болган конкуренцияны хөгжүлгөсү программа талазы-биле хемчеглериниң ПЛАНЫ

Хемчеглер	Күүсөдөр хуусаа	Күүсөкчилер
1. Демонополизация талазы-биле: Ажылдап тылдаастаан (хоозураан) бүүдүрүлгөсүн өдө органнастаар	1995 ч.	ТР-ниң Көдө ажыл-агый ламызы, ТР-ниң Эг-хөргөңү, Хоозураал талазы-биле ФЭ-ниң Тыва ДА, кожууннар чагыргалары
Болбаазырадып кылар бүүдүрүлгөсүн, көдө ажыл агының материал-техникти хандырылганын бүүдүрүлгөсүн акционерлер болдураары	1994-1995 ч. ч.	ТР-ниң Көдө ажыл-агый ламызы, ТР-ниң Ачы-теми улетпүрүмү, ТР-ниң Эг-хөргөңү комитети, ТР-ниң Эконом. ламызы
Агроулетпүр комплексин, оон иштинде ачы-дуза чедирериниң системасын күрүнеден деткир хемчеглерини системасын ажылдап кылдыр болган боттаандырар	1994 ч. IV кв.	ТР-ниң Көдө ажыл-агый ламызы, ТР-ниң Ачы-теми улетпүрүмү, ТР-ниң Эконом. ламызы, Инвестиция талазы-биле комитет, ТР-ниң АНКОР, РФ-ниң МПКК-ниң Тыва деп. өргөсөлүшү, ТР-ниң чедирерлериниң күрүмү, ТР-ниң Күр. үндүрүт ишкенизи
2. Конкуренцияны хөгжүлгөсү талазы-биле: Көдө ажыл-агый продукциязы болбаазырадып кылар чад бүүдүрүлгөсүн, чехтерин болган биекек заводтарын тургузар.	1994-1995 ч. ч.	ТР-ниң Көдө ажыл-агый ламызы, ТР-ниң Эконом. ламызы, ТР-ниң Ачы-теми улетпүрүмү, ТР-ниң Инвестициялар комитети, ТР-ниң Эконом. ламызы, хоорай, кожууннар чагыргалары
Көдө ажыл-агый продукциязын чалагалаар, болбаазырадып кылар талазы-биле сайгаргычы чорукту деткириңди адамкы программаны ажылдап кылдыр	1995 ч. I кв.	ТР-ниң Көдө ажыл-агый ламызы, ТР-ниң АНКОР, ТР-ниң Инвестициялар комитети, ТР-ниң Эконом. ламызы, хоорай, кожууннар чагыргалары
Көдө ажыл-агый продукциязын мөөңү-биле салар рынокту хөгжүлгөсү, үүрмөктөн сайгарар фирма садының баазаны калбартырары	1994-1995 ч. ч.	ТР-ниң Көдө ажыл-агый ламызы, ТР-ниң Ачы-теми улетпүрүмү, Тыва колхоздары АН, ТР-ниң ДЭДХ ламызы, республикоз

X. 8. ТУДУГ КОМПЛЕКСИНГЕ ДЕМОНОПОЛИЗАЦИЯНЫҢ БОЛГАШ КОНКУРЕНЦИЯНЫ ХӨГЖҮДЕРИНИҢ КОЛ УГЛАНЫШКЫННАРЫ

Улетпүрүчү, энергетиканың, транспорттуң, агроулетпүр комплексиниң, ачы-дуза адырларының объекттерин, чурттада ажур-дузадыг болган өскөлдө баксыраан ту дарыга тусайжыган хөй салыг тудуг организацияларын республикада бар. Ол организацияларын чалапда специ-

Тудуг комплексиниң талазы-биле программа хемчеглериниң ПЛАНЫ

Кылар ажылдар	Күүсөдөр хуусаа	Күүсөкчилер
1. Демонополизация талазы-биле: Тудуг материалдарын рынокту өөрөңү көөр, опционтуг дугурулгаларын болган кеджированиени чарарын хөгжүлгөсү шөгүлгөсү адыр.	1994-1995 ч. ч.	ТР-ниң тудуг болган ЧКАА ламызы, ТР-ниң Эконом. ламызы
2. Конкуренцияны хөгжүлгөсү талазы-биле: Барааннар (ачы-дуза) рыногы адааннажыгалыг хөгжүлгөсүн байдалдарын тургузар талазы-биле сүмөлдөр болган нормативтиг актыларын ажылдап кылдыр.	1994 ч. IV кв.	ТР-ниң Тудуг болган ЧКАА ламызы, ТР-ниң Эконом. ламызы, ТР-ниң Ачы-теми улетпүрүмү, хоорай, кожууннар чагыргалары
Чад технологияларын, оон иштинде дагы хөгжүлгөсү болур чиг этти бүүдүрүлгөсүн адырларын сайгарыдып технологияларын ажылдап кылдыр, шөгүлгөсү, я ол иштинде тудуг материалдары биле, кылылар болган дерг-хөгжүлгөсү биле таптырар талазы-биле адамкы программаны белдүлгөсү	1995 ч. I кв.	ТР-ниң Эконом. ламызы, ТР-ниң Ачы-теми улетпүрүмү, ТР-ниң Инвестициялар комитети
Өмүңүчү бүгү хөргөңгөсүн тудуг комплексиниң бүүдүрүлгөсүн деткир база сайгарыдып толгаргай сорулгалар фондугу тургузар	1994 ч.	ТР-ниң Эконом. ламызы, ТР-ниң Инвестициялар комитети
Рынокка кирер кылар адааннажыгал аргалы структураларын тургузар, бар структураларын хууудулгала чорудугаа база хөгжүлгөсү	1994-1995 ч. ч.	ТР-ниң Тудуг ламызы, ТР-ниң Эг-хөргөңү күрүмү

X. 9. САН-ХӨӨ РЫНОГУН МОНОПОЛИЯГА УДУР ТААРЫШТЫРАРЫНЫҢ КОЛ УГЛАНЫШКЫННАРЫ

Сан-хөө рыногун тус-төс хөргөңгөсү (банкларын, ливестияны, страховани болган сан-хөө компанияларын, фонд болган валюта акша биржаларын, инвестиция фондларын болган оон даа өдө) а ол ыңшаан оон саарыга хөргөңгөсү (капитал болган өдөдө саазынар рынокту, страховани рынокту болган өскөлдө-даа) хөгжүлгөсү илдөөдө экономикаын ол адырын күрүнеден тарыштыраары болту-биле төгөл турар.

Оон-биле чөгөлөтүр, Барыс рыноктарына адааннажыгал болган монополистик ажыл-чорудуганы кызыгаар дугайында РСФСР-ниң Хөй-дузула дүүштүрү РФ-тиң МПКК-зының Тыва деп. өргөсөлүшү хөдөөдөгү сан-хөө рыноктарыга капитал диверсификацияны чорудулгалары (салыг-сан-хөө, хуу болган күрүне капиталын киргизилгө биле башка тараалары капиталын мөөңөсөлөрү тургузулгалар капиталын төлөдөрү, ачы-хөргөңгөсү чедирер үеде өскө компанияларын сан-хөө активтеринге капиталын мөөңөсөлөрү) эскертүүсү чүдө илдиң бараан рыноктарыга ажыл чорудулары-биле кызы-

органнастаар, артык өргөдөгү акцияларын (префакцияларын) болган алаа акцияларын аразында тургустуу байдал харылзааларын шөгүлгөсү, капиталды холууп, каттыжа бээрине хайгаралды, банкларын актив операцияларынга хайгаралды кылдыр.

3. Акцияларын салды алдыр, салар төмчөөлөрүн талазы-биле банкларын фонд институттарының инвестиция

ажыл-чорудуганы таарыштырар нормативтиг акты ажылдап кылгаш, хуулоп адыр.

4. Адааннажыг структураларын тургустууларын барлап көрүшө, сан-хөө болган страховани рынокту демонополизацияны болган конкуренцияны хөгжүлгөсү программаларын ажылдап кылдыр.

Экономиканы демонополизаастаарын боттаандырыпче болган конкуренцияны хөгжүлгөсүнү угландыр талазын ач чорудар хемчеглер

Хемчеглер	Күүсөдөр хуусаа	Күүсөкчилер	тайылбыр
1. Сайгаргычы чорукту хөгжүлгөсү, деткир, инвестицияны өдө тургузуу чоруктары кылар талазы-биле программаны күүсөдөрине акша-хөргөңгөсүн бюджетке баш бурунтаар айтыр.	1994 ч. IV кв. 1995 ч.	ТР-ниң Сан ламызы	Бүүдүрүлгөсүн акцияны, оон иштинде дө өдөсүн байдалы б далаанышаан.
2. Ажылдап турар субъектилерин инициативтиг ачы-биле бичелеткен сөлдө тургустууган бүүдүрүлгөлөргө чигелдеги үндүрүг оварының системасын ажылдап кылдыр	1994 ч. IV кв.	ТР-ниң Сан ламызы	Ажылдап турар субъектилерин инициативтиг ачы-биле бичелеткен сөлдө тургустууган оларны экономиктиг ачы-биле барымдалааш, чигелти тысыр, баш бур санап керүүшүмүсүнүң Эконом. ламызы бээр
3. Инвестицияны үндүрүг чөдөдө бүүдүрүлгөлөргө тыпсыр.	1994-1995 ч. ч.	ТР-ниң Сан ламызы	Телевиделерин аксадал кынаанын, Эг-хөргөңү күрүмүнүн да ажылдап шылавайгал (хоозураан) дуга хөгжүлгөсү талазы-биле дел акы үлөөшүн берген сөлдө чигелти тысыр
4. Продукция бүүдүрүлгөсүн хөгжүлгөсүн, ачы-дуза чедирерин, социал ажур-дузадыг барааннарын чорудуу бээрин көүдөдөгү ажылдар субъектилерге чигелдеги чөдө тысырны системасын ажылдап кылдыр.	1994-1995 ч. ч.	ТР-ниң Сан ламызы, Эконом. ламызы	

X. 10. ӨӨРЕДИЛГЕ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРЕР РЫНОКТУ ДЕМОНОПОЛИЗАСТААРЫ

Социал-экономики реформаларын амгы байдалдарында өөредилге талазы-биле ачы-дуза чедирерини рыногун инициативтиг тургузарыңче улуг инициативтиг угландыры эргөкчү чүдө.

Ук рынокту хөгжүлгөсүн өдө таарымчалыг болгу дел угланышкыны дараазында чүүдөр хамааржыр: — иници ортумак бизнестин үндөсү улугу бир дөмөй ленидеги шөгүлгөсүн азырны аргалары тургузары; — өөредилгени улуг-шыларны дифференциластырар; — иници ортумак өөредилгени принципалдыг чад чүүдөр болган эртемнерин (экология, хөйдү-дүрүм эртемнери, менеджмент, монополияга узур хөйдү-дүрүм)

Өөредилгеге ачы-дуза чедирер рынокту демонополизаастаар талазы-биле хемчеглер

Хемчеглер	Күүсөдөр хуусаа	Күүсөкчилер
1. Национал школалары чаартып болган хөгжүлгөсү компетенцияны төгөдөлөрүн ажылдап кылдыр	1994 ч.	ТР-ниң өөредилгезамы, ББИИ, Эртем өөредилгезамы, өөредилгезамы, өөредилгезамы, өөредилгезамы
2. Өөредилгени чад эртемнерин, дисциплиналарын ажылдап кылгаш, ортумак өөредилгени улуг-шыларыга немей кылар	1994 — 1995 ч. ч.	ТР-ниң өөредилгезамы, Эртем болган өөредилгезамы, өөредилгезамы, өөредилгезамы
3. Өөредилгени шөгүлгөсүн структураларын (лицейлер, гимназиялар болган оон-даа өскө) организаастаар болган деткир.	1994 — 1995 ч. ч.	ТР-ниң өөредилгезамы, ТР-ниң Сан ламызы, ТР-ниң Экономика ламызы

X. 11. ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ АРГА-ЫЯШ АЖЫЛ-АГЫЙЫНГА ДЕМОНОПОЛИЗАЦИЯНЫҢ БОЛГАШ КОНКУРЕНЦИЯНЫ ХӨГЖҮДЕРИНИҢ КОЛ УГЛАНЫШКЫННАРЫ

Турашкы, Каа-Хемниң, Тес-Хемниң, Балгазының, Чадлааның ыңш ажыл-агыйларында калбак хөгжүлгөсүн чүүдөрүн бүүдөр улуг чехтерин республиканың аргы-ыяш ажыл-агыйның составындан ажыгалган, Турашкының улуг улетпүрүмү, Каа-Хем ыяш улетпүрүмү, Тес-Хем ыяш улетпүрүмү, Балгазы ыяш улетпүрүмү, Чадлаанының улуг улетпүрүмү бот-тускайлап ыяш улетпүрүмү бүүдүрүлгөсүн кылдыр тургустуу.

Арга-ыяш ажыл-агыйның талазы-биле демонополизацияны программазы-биле дараазында угланышкыны көрдүңүз турар:

1. Демонополизация талазы-биле хемчеглер, оон иштинде: — Току болган Шагаан-Арыг ыяш-ажыл-агыйларының калбак хөгжүлгөсүн чүүдөрүн бүүдөр чехтерин республиканың арга-ыяш ажыл-агыйның составындан аңгылаар.

2. Конкуренцияны тургузар болган хөгжүлгөсү талазы-биле хемчеглер, оон иштинде: — ам үндүлгөсүн, кат-чымас аймак, чопуң хөгжүлгөсүн азырны ыяш чиг элден бүүдөрүнүн база болбаазырадып кыларының адамкы программаны ажылдап кылгаш, хуусааны — 1995 чылдың I-ги кварталы, күү-

XI. КОНКУРЕНТИЛИГ АДААННАЖЫЛГА БАЙДАЛЫН ТУРГУЗАРЫНЫҢ РЫНОК СОРУЛГАЛ

РЫНОК — боттарының хөгжүлгөсүн өдө долу хандыр сорулга-биле рынок субъектилеринин — киржикчилерин аразына экономикайг харылдаар-дыр, ук харылдаар өртөктөр төлөктериниң тула акызы чок механизмге, хөгжүлгөсүн болган санга үндөсөлөгүсүн.

Хөгжүлгөсүн болган санга эскерилгелерин салдары-биле рынок өртөктөрүн чигилештирер рынокту дараазында эң тууга хууудулганы толгаргайлап турар: 1) бүүдүрүлгөсүн кол факторларын хууудулганы; 2) техниктиг дөңгөсүн илг берилиштин; 3) рынок киржикчилеринин орулгаларын дифференциластырар.

Рынокту таарымчалыг ачылаары дараазында өдөсөп көрүлгөсүн хандырары эргөкчү чүдө: 1) бараан-рынок харылдаалары калбак бараан бүүдүрүлгөсүн бүүдөрүн чөкөс хөгжүлгөсүнүн өдө болуу, бүүдүн күн-ажылының түндөсүн хөгжүлгөсүн башкаар аргалы турда, чүдө ичкарда боттанган турар; 2) бүгү киржикчилерин бүүдүрүлгөсүн саарыга ачык-чорудуганын хөгжүлгөсүн бүүдөрүн эргөкчү чүдө; 3) быкыч тургустуу, авторитеттиг валюта акшының бар болуу; 4) чөдө болган сан-хөө харылдааларын өдө тургустууган системасы; 5) бүүдүрүлгөсүн болган узуртууларын рынок харылдааларына организаастаар болган психология талазы-биле ыяш кылар.

Өртөктөрдөн, хөгжүлгөсүн болган сангадан аңгыда үшкү фактор — конкуренция чомга рынокка дейгилгөсүн байдалы тургузары болдумас.

КОНКУРЕНЦИЯ — рынок киржикчилеринин аразына харылдааның хөргөсүн, калбак адааннажыгал болган бот-тускайлап хөдөйлештирер ук рынокка барааннарын иници байдалдарына оларын кайгызын да салдар чедирер аргалы кызыгаарда, хөгжүлгөсүн негеттирер барааннарын бүүдөрүнө илг берип турар үеде капиталды сайгарыдыр киреринин өдөсөп ачыктыг байдалдары, түндөсөлөгүсүн дөңгөсүн адыр.

Удур тургустуу, өдөсөп ачыктыг үндөсөлөгүсүн калбак бар турда, чогу-на ыңчаарла конкуренция — адааннажыгал турар болур. Рынокка демиселди чедип иници өскө адааннажыгаларын өдөсөп ачыктыг кызыгаарының көзөлдө түндөсөлөгүсүн болуу турар. Сайгаргай өскө конкуренция рыногун амгы байдалдарында адааннажыгалга узур монополистик тургустуу-улугу келгени хамгытын мурунга монополистерин боттарыңды бүүдүрүлгөсүн ужукайлап илгөрүлүп турар. Чүдө бүүдүрүлгөсүн өдөсөп, хары экономикайг монополистик толгаргайларга, монополия хууудулгелерин күүсөдөрине хамгы-

болган оон-даа өскө) ажылдап кылдыр болган өөрүм ачыс утга-шыларыга немей кылар; — өөредилгени чад адырларын болган хөргөңгөсүн организаастаары.

Ыңшаанга рынок экономиказының байдалдарында өдөсөп сорулгазы болган системаның хөгжүлгөсүн хөргөңгөсүн алган турар ажурдуу, ук хөргөңгөсүн бөдө өөредилгени акшаландырыянын өдөсөп ачы-биле өдөсөп инициативтиг өөредилгени күрүнеди структураларыга байдалдарын тургузарының сорулганы шөгүлгөсүн хандырар турар болур.

Өөредилге талазы-биле ачы-дуза чедирер рынокту монополизаастаары сорулгалары болга: өөредилге мөөңө акшаландырыяны кол чөдө күрүне артпаан, школы өөредилгени профессионалдыг өдөсөп чедир эртемнерин хандыр өөредилгелерин, ачыларын организаастаары болур.

— арга-ыяш курдалыларын долу-биле ажур сорулгага дүүштүр Току, Каа-Хем, Тес-Хем ыяш ачыларының баазына арга-ыяш-аныптар ажылдарын 1995 чылда организаастаар; 3. 1994-1996 чылдарда Тыва Республиканың арга-ыяш хөгжүлгөсүн инициативтиг ачы-биле ачы-агый-агыйларын хөйдү-дүрүмү хууудулгала баазанып тургузары, республика арга-ыяш өдөсөп инициативтиг боттарыңды ачы-биле болган арга-ыяш курдалыларын чөд ачыктың дүрүмү акшаландырыяны эргөкчү чүдө; 4. Республиканың арга-ыяш ажыл-агыйларында тоорук болган чөдөдө ачы-агый-агый хөгжүлгөсүн биле программаны организаастаар болган сан-хөө хөргөңгөсүн өдөсөп деткир дугайында инициативтиг адыр, Ону боттаандырып төдөдө, иници чиг элден инициативтиг, чигилештирер, нем тоорук билеткелери азырныга, а ол ыңшаан бөлөп продукцияны бичип инициативтиг чөдө, школына, эмгекчилерге өдөсөп чигилештирер чөдө тысырны системасын далап кылдыр, ук чөдө тысырны хандырары негет турар.

сективтер, ТР-ниң Арга-ыяш ажыл-агыйның курумитети, ТР-ниң Экономика ламызы, Тыва Республикаың калбак ламызы, кожууннар чагыргалары; — Эртен, Чеди-Хед, Суг-Хед, Бай-Төгга кожуу арга-ыяшкы чад ажыл-агыйларын мөөңө соңгаарар.

— арга-ыяш курдалыларын долу-биле ажур сорулгага дүүштүр Току, Каа-Хем, Тес-Хем ыяш ачыларының баазына арга-ыяш-аныптар ажылдарын 1995 чылда организаастаар;

3. 1994-1996 чылдарда Тыва Республиканың арга-ыяш хөгжүлгөсүн инициативтиг ачы-биле ачы-агый-агыйларын хөйдү-дүрүмү хууудулгала баазанып тургузары, республика арга-ыяш өдөсөп инициативтиг боттарыңды ачы-биле болган арга-ыяш курдалыларын чөд ачыктың дүрүмү акшаландырыяны эргөкчү чүдө; 4. Республиканың арга-ыяш ажыл-агыйларында тоорук болган чөдөдө ачы-агый-агый хөгжүлгөсүн биле программаны организаастаар болган сан-хөө хөргөңгөсүн өдөсөп деткир дугайында инициативтиг адыр, Ону боттаандырып төдөдө, иници чиг элден инициативтиг, чигилештирер, нем тоорук билеткелери азырныга, а ол ыңшаан бөлөп продукцияны бичип инициативтиг чөдө, школына, эмгекчилерге өдөсөп чигилештирер чөдө тысырны системасын далап кылдыр, ук чөдө тысырны хандырары негет турар.

тың мурунда өдөсөп таарымчалыг ачылар — ад ведомстволары монополистик болур турар. Хамгытыңда ачытталган экономика адааннажыгал демисел болуу, хууудулгала сайгаргычы чорук күрүне өдөсөп калбак хөргөңгөсүн кылдыр холуштур каттыжыгар.

Күрүне секторуна адааннажыгал болза бараан-рынокларын аразына өдөсөп, ведомстволарыңды б арга-ыяшкы бар хөгжүлгөсүн аразына кал турар. Чигээ, ачыктыг берилгелерге кошултурар фондулар болган дөңгөсүн дөңгөсүн дөңгөсүн дөңгөсүн бүүдөрүн бүүдөрүн аразына чорур турар. Ол чөдө, түр мада бергелер өдөсөп, а тургустууган инициативтиг харылдаалары боттаандырыянын дүрүмү болушуну-дур.

Ал сорулга чөдөсөп, рынок конкуренцияны ачы-биле чорудурыла өдөсөп, а складдары адааннажыгал шөгүлгөсүн продукцияны чорудуу турар монополистик, а ол кал ачытталган конкуренцияны үндөсөп-биле өдөсөп гүзүмү болур.

Экономики реформаларын үндөсөп адааннажыгал байдалын тургузарыңды үндөсөп болур чүүдөр болур.

1. хөй секторду экономиканы тургузары;
2. рынок инфраструктураны сайгарыдыр;
3. бүүдүрүлгөсүн өдөсөп организаастаар болган хөргөңгөсүн, ачытталган шылар аргалы чок чоруктуң (хоозураан) дугайында хөйдү-дүрүмү боттаандырыяны;
4. экономикайг демонополизаастаар;
5. сайгаргычы чорукту хөгжүлгөсүн болган деткир;
6. рынок хөгжүлгөсүнүн нормативтиг өдөсөп-хоозураан хөргөңгөсүн;
7. адырлар ведомстволарының рынок структураларын чорутуу өдөсөп, бүүдүн деңсөөсүнүн нормаизаастаар болган рынок харылдааларын хөгжүлгөсүн чөдө чаргаларының ролюн күштөдөрү.

Демонополизацияны бот байдалдарында конкуренцияны хөгжүлгөсүн дараазында аргаларын ачытталар:

1. монополистик структураларын хамгызылап бот үндөсөп аңгылаар;
2. рынок киржикчилеринин монополистик, конкуренцияны дөңгөсүн хөдөйлештирер болган чигилештирер дөңгөсүн хөдөйлештирер;
3. өртөктөсүн таарыштырар;
4. барааннарын болган ачытталган инвестицияларын порттап кыларынга инициативтиг бээр.

